

Συνέντευξη στον ΠΑΥΛΟ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟ

«**ΣΚΕΦΤΟΜΑΙ** το σκάκι κάθε μέρα αλλά δεν παίζω ποτέ» λέει ο καθηγητής Οικονομικών του Χάρβαρντ κ. Κένεθ Ρογκόφ, ο οποίος επισκέφθηκε την Αθήνα την περασμένη Τρίτη για να μιλήσει στην εκδήλωση της Eurobank με τίτλο «*Global Growth, Inflation and Exchange Rates in the Wake of the Financial Crisis*» («Παγκόσμια ανάπτυξη, πληθωρισμός και

συναλλαγματικές ισοτιμίες εν μέσω της χρηματοοικονομικής κρίσης»). Ο καθηγητής Ρογκόφ διατηρεί εφ' όρου ζωής τον τίτλο του international grandmaster στο σκάκι αλλά σταμάτησε να παίζει όταν αντιλήφθηκε ότι το σκάκι είναι τόσο εθιστικό που τον εμπόδιζε να εντρυφήσει βαθύτερα στην οικονομική επιστήμη. Λίγες ώρες προτού μιλήσει αποκλειστικά στο «Βήμα της Κυριακής» ο κ. Ρογκόφ είχε βγει από το ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» για να περπατήσει στο Ζάπ-

πειο. Πέρασαν 39 χρόνια από το 1971, όταν ως 17χρονος Αμερικανός είχε επισκεφθεί την Ελλάδα και είχε παίξει σκάκι στο Ζάππειο στο πλαίσιο του Παγκοσμίου Πρωταθλήματος Σκακικού παικτών κάτω από 21 ετών. «*Μου άρεσε πολύ ο πρωινός περίπατος στο Ζάππειο, έχει αλλάξει η Αθήνα προς το καλύτερο*» είπε. «*Θυμάμαι ότι το 1971 υπήρχαν πολλοί στρατιώτες στους δρόμους, δεν είδα στρατιώτες σήμερα, σίγουρα λοιπόν έχετε επιτελέσει τεράστια πρόοδο*».

ΚΕΝΕΘ ΡΟΓΚΟΦ

Ο καθηγητής Οικονομικών του Χάρβαρντ δηλώνει ότι η καλύτερη λύση εξόδου από την κρίση για τη χώρα μας είναι η οικοδόμηση κοινωνικής συναίνεσης για τον περιορισμό των δαπανών και την προώθηση των διαρθρωτικών αλλαγών

“Τέσσερα σενάρια για την Ελλάδα”

– **Όσα είδατε μετά την άφιξή σας στην Ελλάδα σάς έδωσαν την εντύπωση ότι ήλθατε σε μια χώρα σχεδόν χρεοκοπημένη, όπως ισχυρίζεται μερίδα του διεθνούς τύπου;**
«Δεν υπάρχει “χρεοκοπημένη χώρα”. Οι χώρες απλώς μπορεί να εμφανίσουν κάποια σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Η Ελλάδα είναι μια πλούσια χώρα, το ίδιο και οι ΗΠΑ. Και στις ΗΠΑ έχουμε προβλήματα και συσσωρεύουμε μεγάλα ελλείμματα. Θα έρθει όμως η “ημέρα της κρίσεως” και για τις ΗΠΑ, ίσως σε πέντε ή σε δέκα χρόνια. Τόσο η Ελλάδα όσο και οι ΗΠΑ έχουν προβλήματα και οφείλουν να τα αντιμετωπίσουν».

– **Μαζί με την καθηγήτρια Οικονομικών του Πανεπιστημίου του Μέριλαντ κυρία Κάμρεν Ράινχαρντ γράψατε ένα εξαιρετικό βιβλίο με τίτλο «This Time is Different – 800 years of Financial Folly» («Αυτή τη φορά είναι αλλιώς – 800 χρόνια χρηματοοικονομικά λάθη»). Σε αυτό το βιβλίο αποδεικνύεται πως ό,τι γίνεται τώρα γινόταν πάντα. Πράγματι όλες οι κρίσεις επαναλαμβάνονται στο διηνεκές;**

«Ναι, χώρες τόσο διαφορετικές όπως η Ελλάδα, οι ΗΠΑ και η Γαλλία κατά τη διάρκεια των κρίσεων παρουσιάζουν ιστορικά παρόμοιες τάσεις στην αύξηση της ανεργίας, όπως και στην πτώση της αξίας της γης και του χρηματιστηρίου. Εκείνο που με εντυπωσιάζει στη σημερινή κρίση είναι ότι δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί κοινωνική αναταραχή. Και ευτυχώς, διότι για να διορθώσεις την κατάσταση χρειάζεσαι οπωσδήποτε κοινωνική συναίνεση».

– **Στο βιβλίο σας αναφέρετε ότι η αιτία της κρίσης είναι η ανθρώπινη φύση, η πίστη ότι «αυτή τη φορά τα πράγματα είναι διαφορετικά» και ότι δεν θα υπάρξει ποτέ ξανά κρίση. Είναι η απελευθέρωση των αγορών το «κρίσιμο κλειδί» που «απελευθερώνει» την ανθρώπινη φύση με καταστροφικές συνέπειες;**

«Πολλές χρηματοοικονομικές κρίσεις προκαλούνται εξαιτίας της κακής απελευθέρωσης των αγορών. Υπάρχει όμως και ένα πολιτικό στοιχείο. Όσο απελευθερώνεις τον χρηματοοικονομικό τομέα τόσο αυτός αποκτά περισσότερα χρήματα, μέρος των οποίων κατευθύνεται στην “εξαγορά πολιτικής επιρροής”, δηλαδή στη στήριξη πολιτικών που υποστηρίζουν και νομοθετούν προς την κατεύθυνση μιας ακόμη μεγαλύτερης απελευθέρωσης. Το γεγονός ότι οι κρί-

Ο κ. Κένεθ Ρογκόφ (αριστερά, με τον συντάκτη του «Βήματος» Παύλο Παπαδόπουλο) εκτιμά ότι η προσφυγή σε μεγαλύτερο δανεισμό και υψηλότερες δαπάνες ως μέσο εξόδου από την κρίση είναι λανθασμένη προσέγγιση

σεις έχουν σε όλες τις εποχές παρόμοια χαρακτηριστικά δείχνει ότι υπάρχει κάτι βαθύτερο στην ανθρώπινη φύση που εκδηλώνεται ανεξάρτητα από την εποχή και το πολιτικό σύστημα».

– **Τι πρέπει να κάνει η Ελλάδα για να αντιμετωπίσει την κρίση; Να απευθυνθεί στο ΔΝΤ;**

«Θα σας περιγράψω τις τέσσερις επιλογές που κατά τη γνώμη μου έχετε, ξεκινώντας από την καλύτερη. Η καλύτερη επιλογή είναι να οικοδομήσετε την κοινωνική συναίνεση που χρειάζεται προκειμένου να λάβετε δραστικά μέτρα περιορισμού των δαπανών και ταυτόχρονα να προωθήσετε αναγκαίες διαρθρωτικές αλλαγές. Αυτά που κάνετε είναι σωστά αλλά χρειάζονται περισσότερα και γρηγορότερα. Αυτή είναι η πρώτη επιλογή, η καλύτερη».

– **Η δεύτερη επιλογή;**

«Η δεύτερη επιλογή είναι να λάβετε ένα δάνειο (bridge loan) από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό θα πείσει τις αγορές ότι έχετε τη στήριξη της Ευρώπης. Πρόκειται ουσιαστικά για μια “μετάγγιση αξιοπιστίας”, ένα μήνυμα ότι η Ευρώπη σας εμπιστεύεται. Η τρίτη επιλογή είναι να απευθυνθείτε στο

«Η Ελλάδα είναι μια πλούσια χώρα, το ίδιο και οι ΗΠΑ. Και στις ΗΠΑ έχουμε προβλήματα και συσσωρεύουμε μεγάλα ελλείμματα. Θα έρθει όμως η “ημέρα της κρίσεως” και για τις ΗΠΑ, ίσως σε πέντε ή σε δέκα χρόνια»

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)».

– **Αυτή η επιλογή όμως θεωρείται ιδιαίτερα αρνητική...**

«Πράγματι υπάρχει το αρνητικό της εντύπωσης που δίνει η αναζήτηση βοήθειας έξω από τα όρια της (ευρωπαϊκής) οικογένειας. Υπάρχει όμως και κάτι πολύ θετικό και αυτό είναι η τεράστια αξιοπιστία του ΔΝΤ στις αγορές. Το ΔΝΤ ξέρει να κάνει πολύ καλά τη δουλειά του, αν και έχει και αυτό τις αποτυχίες του...».

– **Είπατε ότι υπάρχουν τέσσερις επιλογές, από την καλύτερη προς τη χειρότερη, και η επιλογή του ΔΝΤ είναι η τρίτη που αναφέρατε. Υπάρχει χειρότερη επιλογή από την επιλογή του ΔΝΤ;**

«Βεβαίως και υπάρχει και είναι η λύση που προτείνουν κάποιοι που συμβουλεύουν την ελληνική κυβέρνηση. Υπάρχουν κάποιοι (σ.σ.: εννοεί οικονομολόγους, όπως ο νομπελίστας Τζόζεφ Στίγκλιτς, αλλά δεν τους κατονομάζει ευθέως) που πιστεύουν ότι το πρόβλημα είναι η ύφεση και όχι ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός. Προτείνουν λοιπόν μεγαλύτερο δανεισμό και υψηλότερες δαπάνες ως μέσο εξόδου από την κρίση. Αυτό όμως εί-

να λάθος, πρόκειται για “οικονομικά με βουντού” (voodoo economics)».

– **Γιατί είναι «οικονομικά με βουντού»;**

«Δεν είναι η κατάλληλη θεραπεία για εσάς. Πρόκειται για μια επικίνδυνη θεραπεία που προς το παρόν αντέχουν μόνο οι ΗΠΑ επειδή το δολάριο είναι αποθεματικό νόμισμα και επειδή οι ΗΠΑ είναι υπερδύναμη που εξακολουθεί να δανείζεται με πολύ χαμηλό επιτόκιο. Σε πέντε χρόνια μπορεί ακόμη και οι ΗΠΑ να μην αντέχουν μια τέτοια θεραπεία. Πάντως εσείς δανείζεστε ήδη με πολύ υψηλά επιτόκια και, αν ακολουθήσετε τον δρόμο της αύξησης των δαπανών και των ελλειμμάτων, τότε τα υψηλά επιτόκια θα γίνουν υψηλότερα και θα σας καταστρέψουν. Πρέπει να επιλέξετε μία από τις πρώτες τρεις λύσεις και η καλύτερη είναι η πρώτη. Να πάρετε εσείς την τύχη της οικονομίας σας και της χώρας σας στα χέρια σας, ασφαλώς με κοινωνική συναίνεση, διότι χωρίς αυτήν δεν θα πετύχετε τίποτα».

– **Και γιατί να μην εγκαταλείψουμε την ευρωζώνη και να επιστρέψουμε στη δραχμή; Πώς το βλέπετε ως ενδεχόμενο;**

«Είναι ένα πολύ μακρινό και σίγουρα καταστροφικό ενδεχόμενο. Υπάρχουν πολλοί λόγοι γιατί αυτό το ενδεχόμενο είναι καταστροφικό και ένας από αυτούς είναι ότι, αν εγκαταλείψετε το ευρώ, θα πρέπει να υποτιμήσετε τη δραχμή με αποτέλεσμα το εξωτερικό χρέος σας, που αποτιμάται σε ευρώ, να αυξηθεί κατακόρυφα. Η μοναδική χώρα που θα μπορούσε να αποχωρήσει από την ευρωζώνη είναι η Γερμανία, γιατί τότε το γερμανικό μάρκο θα έπρεπε να ανταμνηθεί σε σχέση με το ευρώ. Μόνο οι Γερμανοί, αν εγκατέλειπαν την ευρωζώνη, θα αποκτούσαν ένα ισχυρότερο νόμισμα».

– **Και πώς θα πουλούσαν σε εμάς τους Έλληνες τις BMW τους αν το νόμισμά τους γινόταν ισχυρότερο του ευρώ;**

«Το σημαντικό είναι ότι το εξωτερικό χρέος τους θα γινόταν μικρότερο. Και όσο για τις BMW θα έβρισκαν τις λύσεις. Πάντως, μην ανησυχείτε, ουδείς μπορεί να σκεφθεί την ευρωζώνη χωρίς τη Γερμανία».

– **Κρίνετε λοιπόν ότι δεν πρέπει να αφεθούμε σε πειρασμούς για «λύσεις εξπρές» με επεισοδιακές αποχωρήσεις από την ευρωζώνη και ότι πρέπει να πάρουμε το ταχύτερο τη μοίρα της χώρας μας στα χέρια μας...**

«Ακριβώς!».